

Krystyna Szczechowicz

Dostęp do akt sądowych w postępowaniu karnym

Media – Kultura – Komunikacja Społeczna 9, 227-237

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Krystyna Szczechowicz

Dostęp do akt sądowych w postępowaniu karnym

Słowa kluczowe: prawo, konstytucja, prawo karne, prawo prasowe, sprawy karne

Key words: law, constitution, criminal law, press law, criminal cases

Dostęp do akt w sprawach karnych ma ogromne znaczenie dla stron postępowania, ale również dla sprawowania kontroli społecznej nad organami wymiaru sprawiedliwości. Problematyka ta jest związana w sposób oczywisty także z zagadnieniem dostępu dziennikarzy do akt spraw na różnym etapie postępowania karnego¹. Uprawnienia dziennikarzy w zakresie zbierania i przekazywania informacji są często określane mianem „prawa do informacji”². Prawo to nie ma jednak charakteru bezwzględnego i uregulowania prawne zakreślają jego granice oraz sposób pozyskiwania tą drogą informacji.

Prawo do informacji o działalności organów władzy publicznej, osobach pełniących funkcje publiczne oraz o innych podmiotach zostało zagwarantowane w art. 61 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (dalej jako: Konstytucja RP).

Wyrażone w art. 61 ust. 1 Konstytucji RP prawo do informacji zawiera w swej treści uprawnienie do żądania informacji o funkcjonowaniu instytucji nie tylko publicznych, ale także innych osób oraz jednostek organizacyjnych, w zakresie, w jakim wykonują one zadania władzy publicznej i gospodarują mieniem komunalnym bądź Skarbu Państwa, czyli na przykład o inwestycjach czy organizowanych przetargach.

Prawo do informacji może być realizowane w różnych formach, a Konstytucja RP w art. 61 ust. 2 wymienia tylko najważniejsze z nich, takie jak: dostęp do dokumentów, a także wstęp na posiedzenia kolegialnych organów władzy publicznej pochodzących z powszechnych wyborów, z możliwością rejestracji dźwięku lub zapisu.

Prawo do informacji, jak wskazuje treść art. 61, zostało szeroko zakreślone, a przewidziane ograniczenia w tej dziedzinie, określone w ust. 3, są nieliczne i zostały podyktowane względami ochrony wolności i praw innych osób, ochrony porządku publicznego, bezpieczeństwa lub ważnego interesu gospodarczego państwa. Tryb udzielania informacji określają ustawy, a w odniesieniu do Sejmu i Senatu ich regulaminy (art. 61 ust. 4).

¹ Por. E. Nowińska, *Wolność wypowiedzi prasowej*, Warszawa 2007, s. 105.

² J. Barta, I. Dobosz, *Prawo prasowe*, wyd. 2, Kraków 1989, s. 20.

Zasadniczą ustawą, która określa tryb dostępu do informacji publicznych, jest Ustawa z dnia 6 września 2001 roku o dostępie do informacji publicznej³ (dalej jako: u.d.i.p.). W ustawie tej wskazano ograniczenia prawa w dostępie do informacji publicznej. Prawo to podlega ograniczeniom: w zakresie i na zasadach określonych w przepisach o ochronie informacji niejawnych⁴, ochronie innych tajemnic ustawowo chronionych⁵, ze względu na prywatność osoby fizycznej lub tajemnicę przedsiębiorcy (art. 5 ust. 1 i 2 u.d.i.p.). Ograniczenie to jednak nie dotyczy informacji o osobach pełniących funkcje publiczne, mających związek z pełnieniem tych funkcji, w tym o warunkach powierzenia i wykonywania funkcji, oraz przypadku, gdy osoba fizyczna lub przedsiębiorca rezygnują z przysługującego im prawa (art. 5 ust. 2 u.d.i.p.). Nie można poza wskazanymi przypadkami ograniczać dostępu do informacji o sprawach rozstrzyganych w postępowaniu przed organami państwa, w szczególności w postępowaniu administracyjnym, karnym lub cywilnym, ze względu na ochronę interesu strony, jeżeli postępowanie dotyczy władz publicznych lub innych podmiotów wykonujących zadania publiczne albo osób pełniących funkcje publiczne – w zakresie tych zadań lub funkcji (art. 5 ust. 3 u.d.i.p.). Innymi słowy, prawo do informacji publicznej dotyczy informacji o władzy publicznej (przez co rozumie się zarówno władzę ustawodawczą, wykonawczą, jak i sądowniczą) oraz o osobach pełniących funkcje publiczne.

Konstytucja RP, podobnie jak Ustawa o dostępie do informacji publicznej, nie definiuje pojęcia „osoba pełniąca funkcję publiczną”⁶. Taką definicję zawiera art. 115 § 19 Ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny⁷ (dalej jako: k.k.). Osobą pełniącą funkcję publiczną w myśl tego artykułu jest funkcjonariusz publiczny, członek organu samorządowego, osoba zatrudniona w jednostce organizacyjnej dysponującej środkami publicznymi, chyba że wykonuje wyłącznie czynności usługowe, a także inna osoba, której uprawnienia i obowiązki w zakresie działalności publicznej są określone lub uznane przez

³ Dz.U. z 2001 roku, nr 112, poz. 1198 z późn. zm.

⁴ Ustawa z dnia 5 sierpnia 2010 roku o ochronie informacji niejawnych, Dz.U. z 2010 roku, nr 182, poz. 1228.

⁵ Zob. S. Hoc, J. Barta, I. Dobosz, *Prawo prasowe*, Opole 2009, s. 155–178; S. Hoc, *Ochrona informacji niejawnych i innych tajemnic ustawowo chronionych*, Opole 2006, s. 175–263.

⁶ Problemy z interpretacją pojęcia „osoba pełniąca funkcję publiczną” istnieją tak w orzecznictwie sądowym, jak i wśród przedstawicieli doktryny, zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 listopada 2009 roku, IV KK141/09, „Prokuratura i Prawo” 2010, nr 6, s. 2 – wkładka; W. Sokolewicz, *Komentarz do art. 61 Konstytucji RP*, w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. 4, Warszawa 2006, s. 27; M. Bednarczyk, *Obowiązek bezwioskowego udostępniania informacji publicznej*, Warszawa 2008, s. 59–74; B. Banaszek, K. Wygoda, *Pojęcie funkcji publicznej jako przesłanka modyfikująca zakres ochrony danych osobowych*, w: *Ochrona danych osobowych wczoraj, dziś, jutro. Personal Data Protection Yesterday, Today, Tomorrow*, Warszawa 2006, s. 64 i n.; E. Jarzęcka-Siwik, *Prawne instrumenty zapobiegania korupcji*, „Kontrola Państwowa” 2006, nr 2, s. 33 i n.

⁷ Dz.U. z 1997 roku, nr 88, poz. 553 z późn. zm.

ustawę lub wiążącą Rzeczpospolitą Polską umowę międzynarodową. Artykuł ten w § 13 wprowadza również definicję funkcjonariusza publicznego⁸.

Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 20 marca 2006 roku⁹ zwrócił uwagę na to, że „nie jest możliwe precyzyjne i jednoznaczne określenie, czy i w jakich okolicznościach osoba funkcjonująca w ramach instytucji publicznej będzie mogła być uznana za sprawującą funkcję publiczną. Nie każda osoba publiczna będzie tą, która pełni funkcje publiczne”. Konieczne w każdym przypadku będzie badanie, „czy określona osoba w ramach instytucji publicznej realizuje w pewnym zakresie nałożone na tę instytucję zadanie publiczne. Chodzi zatem o podmioty, którym przysługuje co najmniej wąski zakres kompetencji decyzyjnej w ramach instytucji publicznej”. Spod zakresu funkcji publicznej wykluczone są zatem takie stanowiska, choćby pełnione w ramach organów władzy publicznej, które mają charakter usługowy lub techniczny.

Kwestie związane z udostępnianiem akt sprawy karnej uregulowane zostały w art. 156 Kodeksu postępowania karnego (dalej jako: k.p.k.). W myśl art. 156 § 1 k.p.k. strony procesowe, ich przedstawiciele procesowi oraz podmiot zobowiązany do zwrotu korzyści majątkowej, o którym mowa w art. 416, mają prawo do dostępu do akt sprawy sądowej, jak również możliwość samodzielnego sporządzania z nich odpisów. Dostęp ten odnosi się do akt sprawy sądowej, czyli od chwili wniesienia do sądu aktu oskarżenia. Prawo to może zostać ograniczone tylko w wypadku wskazanym w § 4 art. 156 k.p.k., gdy zachodzi niebezpieczeństwo ujawnienia informacji niejawnych o klauzuli tajności „tajne” lub „ściśle tajne”. W takiej sytuacji przeglądanie akt, sporządzanie odpisów i kserokopii odbywa się z zachowaniem rygorów określonych przez prezesa sądu lub sąd. Uwierzytelnionych odpisów i kserokopii nie wydaje się, chyba że Ustawa stanowi inaczej. Przepis ten nie może jednak stanowić podstawy do odmówienia stronom dostępu do akt, a jedynie do wprowadzenia pewnych rygorów korzystania z tego prawa, na przykład przeglądanie akt w kancelarii tajnej sądu¹⁰.

⁸ Paragraf 13 art. 115 k.k. określa, że funkcjonariuszem publicznym jest: Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, poseł, senator, radny, poseł do Parlamentu Europejskiego, sędzia, ławnik, prokurator, funkcjonariusz finansowego organu postępowania przygotowawczego lub organu nadrzędnego nad finansowym organem postępowania przygotowawczego, notariusz, komornik, kurator sądowy, syndyk, nadzorca sądowy i zarządca, osoba orzekająca w organach dyscyplinarnych działających na podstawie ustawy, osoba będąca pracownikiem administracji rządowej, innego organu państwowego lub samorządu terytorialnego, chyba że pełni wyłącznie czynności czynne, a także inna osoba w zakresie, w którym uprawniona jest do wydawania decyzji administracyjnych, osoba będąca pracownikiem organu kontroli państwowej lub organu kontroli samorządu terytorialnego, chyba że pełni wyłącznie czynności usługowe, osoba zajmująca kierownicze stanowisko w innej instytucji państwowej, funkcjonariusz organu powołanego do ochrony bezpieczeństwa publicznego albo funkcjonariusz Służby Więziennej, osoba pełniąca czynną służbę wojskową, pracownik międzynarodowego trybunału karnego, chyba że pełni wyłącznie czynności usługowe.

⁹ K 17/05, OTK-A 2006, nr 3, s. 30.

¹⁰ S. Steinborn, *Komentarz aktualizowany do art. 156 Kodeksu postępowania karnego*, LEX/el. 2012.

Akta sprawy sądowej mogą zostać udostępnione również innym osobom niż strony, ich przedstawiciele i podmiot, o którym mowa w art. 416, na przykład pokrzywdzonemu, który nie występuje przed sądem jako oskarżyciel posiłkowy, dziennikarzowi, naukowcowi prowadzącemu badania czy studentom. Przepis stanowi jednak, że „akta mogą być udostępnione” (art. 156 § 1 zdanie drugie), co oznacza, że jest to kwestia uznaniowa i uzyskanie możliwości wglądu do akt jest uzależnione od zgody prezesa sądu. Zarządzenie prezesa sądu o odmowie udostępnienia akt nie jest zaskarżalne. Osoby te nie mają również możliwości sporządzania odpisów z akt¹¹. Artykuł 156 § 1 zdanie drugie, jak wskazano powyżej, uprawnienie do wyrażenia zgody na wgląd do akt przyznaje prezesowi sądu, jednakże z oczywistych pragmatycznych przyczyn § 94 ust. 2 Regulaminu urzędowania sądów powszechnych¹² określa, że decyzję w tym zakresie podejmuje przewodniczący wydziału („Przewodniczący wydziału decyduje ponadto o udostępnieniu akt sądowych innym osobom niemającym uprawnień procesowych i o zakresie wykorzystania przez nie tych akt”).

Na tle dostępu do akt toczącego się postępowania karnego innych osób poza stronami oraz ich przedstawicieli rodzi się szereg wątpliwości i problemów. Pojawia się kwestia, jaki jest stosunek art. 156 k.p.k. do Ustawy o dostępie do informacji publicznej i jak należy traktować akta spraw karnych¹³. Nadto pojawia się kwestia ochrony danych osobowych zagwarantowana ustawowo.

Przyjmowane jest przez niektórych przedstawicieli doktryny, że osoby trzecie mają dostęp do akt sądowych na zasadach Ustawy o dostępie do informacji publicznej, a strony według reguł określonych w art. 156 k.p.k.¹⁴ Powyższe słusznie zostało poddane krytyce ze zwróceniem uwagi na fakt, że przyjęcie takiego poglądu oznaczałoby, że osoby trzecie są faktycznie w sytuacji bardziej uprzywilejowanej niż same strony¹⁵.

W art. 1 ust. 2 Ustawy o dostępie do informacji publicznej ustawodawca przyjął, że przepisy tej ustawy nie naruszają przepisów innych ustaw określających odmienne zasady i tryb dostępu do informacji będących informacjami publicznymi. Należy zatem przyjąć, że art. 156 k.p.k. stanowi *lex specialis* do regulacji zawartych w Ustawie o dostępie do informacji publicznej i normuje dostęp do akt spraw karnych tak dla stron, jak i innych osób, aż do chwili ich prawomocnego zakończenia. Pogląd ten znajduje oparcie także w orzecznictwie sądów administracyjnych, które uznają, że do spraw w toku mają zastosowanie uregulowania przyjęte w art. 156 k.p.k., zaś do akt spraw

¹¹ Tamże.

¹² Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 lutego 2007 roku, Regulamin urzędowania sądów powszechnych, Dz.U. z 2007 roku, nr 38, poz. 249 ze zm.

¹³ Zob. W. Jasiński, *Bezstronność sądu i jej gwarancje w polskim procesie karnym*, Warszawa 2009, s. 451–452; O. Krajniak, *Sprawozdanie prasowe ze sprawy karnej*, Toruń 2004, s. 89.

¹⁴ Zob. M. Jaśkowska, *Dostęp do informacji publicznych w świetle orzecznictwa Naczelnego Sądu Administracyjnego*, Toruń 2002, s. 50.

¹⁵ T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego oraz ustawa o świadku koronnym*, wyd. 5, Warszawa 2008, s. 364–365.

zakończonych znajduje zastosowanie Ustawa o dostępie do informacji publicznej¹⁶. Ograniczenie udostępnienia akt na podstawie art. 156 k.p.k. nie oznacza, że nie zawierają one informacji publicznej, ale że tryb ich udostępniania został wyłączony z kategorii informacji podlegających ujawnieniu w trybie Ustawy o dostępie do informacji publicznej.

Zwrócić jednakże należy uwagę, że samo wyrażenie zgody przez przewodniczącego wydziału na wgląd w akta sprawy nie jest równoznaczne z uprawnieniem do opublikowania wszelkich zawartych w nich informacji. Powyższe odnosi się również do spraw rozpoznawanych z wyłączeniem jawności. Upublicznieniu mogą podlegać tylko te informacje, które zostały ujawnione w toku postępowania sądowego. W przeciwnym wypadku dziennikarz realizuje znamiona czynu zabronionego, określonego w art. 241 § 1 k.k.¹⁷

Na etapie przedsądowym obowiązuje bowiem zasada niejawności. Obliguje ona każdego do zachowania w tajemnicy wiadomości z postępowania przygotowawczego aż do czasu, zanim zostaną ujawnione w postępowaniu sądowym. Ryszard A. Stefański słusznie uznaje, że „ujawnienie wiadomości nie musi koniecznie nastąpić na rozprawie głównej, a może mieć miejsce na posiedzeniu. Ustawa warunkuje odpowiedzialność sprawcy od ujawnienia wiadomości w postępowaniu sądowym, nie precyzując etapu ani rodzaju posiedzenia, na którym ma to nastąpić”¹⁸. Zakaz publicznego rozpowszechniania (to znaczy w środkach masowego przekazu – radiu, prasie, telewizji, Internecie lub w taki sposób, że wiadomości te mogą dotrzeć do szerszego, bliżej nieokreślonego kręgu osób) wiadomości z postępowania przygotowawczego nie jest bezwzględny. Czynnikiem wyłączającym karalność rozpowszechniania wiadomości z postępowania przygotowawczego jest uzyskanie zezwolenia na upublicznienie wiadomości.

Jak wskazuje Andrzej Marek, „nie jest również rozpowszechnianiem, w rozumieniu art. 241 § 1, czynienie publicznymi wiadomości, które są wprawdzie objęte postępowaniem przygotowawczym, lecz które sprawca powziął z innych źródeł niż materiały postępowania przygotowawczego, co w szczególności może dotyczyć prowadzonego na własną rękę tzw. śledztwa dziennikarskiego”¹⁹.

Sytuacja taka odnosi się również do wiadomości z rozprawy sądowej prowadzonej z wyłączeniem jawności (art. 241 § 2 k.k.). W tym przypadku nie ma jednak możliwości uzyskania zgody na rozpowszechnienie pozyskanych

¹⁶ Zob. wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Krakowie z dnia 19 grudnia 2008 roku, II SAB/Kr 64/07, LEX nr 529890; wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 7 marca 2003 roku, II SA 3572/02, LEX nr 144641; H. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego*, t. 1: *Komentarz do artykułów 1–296*, red. P. Hofmański, wyd. 4, Warszawa 2011, s. 855.

¹⁷ Zob. E. Nowińska, *Wolność wypowiedzi prasowej*, Warszawa 2007, s. 105–106; E. Jarzęcka-Siwik, *Ograniczenie dostępu do informacji publicznej o przebiegu postępowania karnego*, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 3, s. 76–79.

¹⁸ R.A. Stefański, *Przestępstwo rozpowszechniania wiadomości z postępowania karnego* (art. 241 k.k.), „Prokuratura i Prawo” 2001, nr 5, s. 22.

¹⁹ A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. 5, Warszawa 2010, s. 528–529.

na takiej rozprawie wiadomości. Wszyscy bowiem mają obowiązek zachowania wiadomości uzyskanych na rozprawie niejawniej w tajemnicy. Artykuł 362 k.p.k. zobowiązuje przewodniczącego składu orzekającego do pouczenia obecnych na sali osób o obowiązku zachowania w tajemnicy okoliczności ujawnionych na rozprawie toczącej się z wyłączeniem jawności i uprzedzenia ich o skutkach niedopełnienia tego obowiązku.

Rozprawa jest zawsze niejawna w przypadku rozpoznawania wniosku prokuratora o umorzenie postępowania z powodu niepoczytalności sprawy i zastosowanie środka zabezpieczającego (art. 359 pkt 1 k.p.k.). Niejawna jest także w przypadku rozpoznawania sprawy o pomówienie lub znieważenie. Na wniosek jednak pokrzywdzonego rozprawa odbywa się jawnie, a zatem następuje tu powrót do reguły, czyli jawnej rozprawy.

Sąd zobowiązany jest do wyłączenia jawności rozprawy w całości bądź w części (musi ją wyłączyć), jeżeli ustali, że jej jawność mogłaby:

- 1) wywołać zakłócenie spokoju publicznego,
- 2) obrażać dobre obyczaje,
- 3) ujawnić okoliczności, które ze względu na ważny interes państwa powinny być zachowane w tajemnicy,
- 4) naruszyć ważny interes prywatny.

W takich przypadkach, z jednej strony, przewodniczący wydziału tylko w uzasadnionych przypadkach może wyrazić zgodę na wgląd do akt takiego postępowania, a dodatkowo tylko w zakresie tak zwanej jawności zewnętrznej. W sytuacjach zaś, gdy są to akta spraw, które są rozpoznawane jawnie, wyrażanie zgody na dostęp do nich dziennikarzy winien być regułą.

Ograniczenia w dostępie do akt spraw można także upatrywać w Ustawie o ochronie danych osobowych²⁰. Prokuratorzy i prezesi sądów będący administratorami danych osobowych zawartych w gromadzonych dokumentach nie mogą udostępniać informacji, których ochronę zapewnia art. 27 Ustawy o ochronie danych osobowych²¹. W pozostałym zakresie uznać jednak należy, że w odniesieniu do dziennikarzy podstawą do udostępnienia danych osobowych zawartych w aktach sprawy jest art. 23 ust. 1 pkt 4 Ustawy o ochronie danych osobowych, który stanowi, że przetwarzanie danych (czyli również udostępnianie – art. 7 pkt 2 Ustawy) jest dopuszczalne, jeżeli „jest niezbędne do wykonania określonych prawem zadań realizowanych dla dobra publicznego”. Zgodnie zaś z art. 1 Prawa prasowego²² „Prasa, zgodnie z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej, korzysta z wolności wypowiedzi i urzeczywistnia

²⁰ Tekst jednolity Dz.U. z 2002 roku, nr 101, poz. 926 ze zm.

²¹ Por. P. Winczorek, *Reporter prosi o akta*, w dodatku: „Prawo na co Dzień”, „Rzeczpospolita”, wyd. z 8 stycznia 2001 roku. Odnosi się to do tak zwanych danych wrażliwych, ujawniających pochodzenie rasowe lub etniczne, poglądy polityczne, przekonania religijne lub filozoficzne, przynależność wyznaniową, partyjną lub związkową, jak również danych o stanie zdrowia, kodzie genetycznym, nałogach lub życiu seksualnym oraz danych dotyczących skazań, orzeczeń o ukaraniu i mandatów karnych, a także innych orzeczeń wydanych w postępowaniu sądowym lub administracyjnym.

²² Ustawa z dnia 26 stycznia 1984 roku – Prawo prasowe, Dz.U. z 1984 roku, nr 5, poz. 24 z późn. zm.

prawo obywateli do ich rzetelnego informowania, jawności życia publicznego oraz kontroli i krytyki społecznej”.

Dodatkowo należy mieć na względzie, że na dziennikarzu spoczywają obowiązki i ciężar na nim zakazy wynikające z art. 13 Prawa prasowego. Artykuł 13 ust. 2 zabrania publikowania danych osobowych i wizerunku osób, przeciwko którym toczy się postępowanie przygotowawcze lub sądowe, jak również danych osobowych i wizerunków świadków, pokrzywdzonych i poszkodowanych, chyba że osoby te wyrażą na to zgodę. Zgoda oskarżonego lub podejrzanego nie będzie konieczna, jeśli sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, dojdzie do przekonania, że wzgląd na ważny interes społeczny przemawia za tym, aby wizerunek i dane osobowe wskazanych osób zostały opublikowane. Nie dotyczy to jednak pozostałych uczestników postępowania wskazanych w przepisie²³.

Na postanowienie w przedmiocie ujawnienia danych osobowych i wizerunku osób, przeciwko którym toczy się postępowanie przygotowawcze lub sądowe, przysługuje zażalenie. Zażalenie na postanowienie prokuratora rozpoznaje sąd rejonowy, w którego okręgu toczy się postępowanie. Postanowienie wydane w toku postępowania przygotowawczego staje się wykonalne z chwilą uprawomocnienia (art. 13 ust. 4 Prawa prasowego). Powyższe oznacza, że nawet w przypadku wydania przez prokuratora postanowienia o ujawnieniu danych opublikowanie ich będzie możliwe dopiero po uprawomocnieniu się postanowienia. Natomiast do postanowienia sądu ma zastosowanie art. 462 § 1 k.p.k.

Uregulowanie w zakresie zażalenia na postanowienie w przedmiocie ujawnienia danych osobowych zostało wprowadzone do Prawa prasowego²⁴ na skutek wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 18 lipca 2011 roku, K 25/09²⁵, który stwierdził, że art. 13 ust. 3 Ustawy z dnia 26 stycznia 1984 roku – Prawo prasowe w zakresie, w jakim nie przewiduje zażalenia do sądu na wydane przez prokuratora zezwolenie na ujawnienie danych osobowych i wizerunku osób, przeciwko którym toczy się postępowanie przygotowawcze, jest niezgodny z art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. W uzasadnieniu wyroku Trybunał Konstytucyjny wskazał, że:

ujawnienie w prasie danych pozwalających zidentyfikować osobę, przeciwko której toczy się postępowanie przygotowawcze, ingeruje bezpośrednio w sferę jej życia prywatnego, często także rodzinnego, może również prowadzić do naruszenia czci i dobrego imienia. Ulega ona niewątpliwie uszczupleniu w każdym wypadku, gdy decyzyja o ujawnieniu informacji osobowej zapada niezależnie od woli samego zainteresowanego, pozbawiając go wpływu na kształtowanie swego wizerunku w stosunkach społecznych (por. wyrok TK z 12 grudnia 2005 roku, sygn. K 32/04, OTK ZU nr 11/A/2005, poz. 132).

²³ Por. M. Stanowska, *Udostępnianie dziennikarzom akt sądowych lub prokuratorskich*, „Przegląd Sądowy” 2001, nr 10, s. 78–79.

²⁴ Zmiana wprowadzona Ustawą z dnia 19 sierpnia 2011 roku o zmianie ustawy – Prawo prasowe, Dz.U. z 2011 roku, nr 205, poz. 1204, obowiązująca od dnia 14 października 2011 roku.

²⁵ OTK-A 2011, nr 6, s. 57, Dz.U. z 2011 roku, nr 156, poz. 934, LEX nr 963708.

Trybunał uznał za bezsporne, że publikacja wyżej wymienionych danych niesie ze sobą wysokie ryzyko stygmatyzacji, zarówno dla samych podejrzanych, jak i dla ich rodzin. Przed efektem tym nie chroni domniemanie niewinności, mimo że – zgodnie z literą prawa – służy podejrzanemu aż do skazania prawomocnym wyrokiem sądu. Wyrażony w art. 77 ust. 2 Konstytucji zakaz zamykania ustawą drogi sądowej do dochodzenia gwarantowanych konstytucyjnie wolności lub praw ma charakter bezwzględny. Dyspozycja tego przepisu znajduje zastosowanie oczywiście nie tylko w wypadkach, gdy ustawa wyłącza wprost prawo do zainicjowania postępowania przed sądem, lecz również – i głównie w praktyce – wtedy, gdy mimo braku wyraźnego wyłączenia przepis ustawy lub znajdująca się w niej luka prawna prowadzą do identycznego rezultatu. Ostatnia z wymienionych sytuacji zaistniała na gruncie art. 13 ust. 3 Prawa prasowego. Bezwzględny zakaz zamykania ustawą drogi sądowej dochodzenia naruszonych wolności lub praw, wyrażony w art. 77 ust. 2, pozostaje w ścisłym związku z art. 45 ust. 1 Konstytucji. Stwierdzenie naruszenia art. 77 ust. 2 Konstytucji, polegającego na zamknięciu drogi sądowej poszukiwania ochrony naruszonych wolności i praw, zawsze oznacza jednocześnie, że doszło do pozbawienia jednostki prawa do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd, gwarantowanego w art. 45 ust. 1 Konstytucji. Trybunał uznał ostatecznie, że naruszenie art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2 Konstytucji *in concreto* wyraża się w pozbawieniu jednostki przez ustawę, a ściślej – pominięciu ustawodawcze, dostępu do sądu celem obrony konstytucyjnie gwarantowanych praw lub wolności w sytuacji ich zagrożenia lub naruszenia na skutek czynności organu ścigania. Z powyższych względów stwierdził, że art. 13 ust. 3 Prawa prasowego w zakresie, w jakim nie przewidywał zażalenia do sądu na wydane przez prokuratora zezwolenie na ujawnienie danych osobowych i wizerunku osób, przeciwko którym toczy się postępowanie przygotowawcze, był niezgodny z art. 77 ust. 2 i art. 45 ust. 1 Konstytucji.

W orzecznictwie przyjmuje się, że art. 13 ust. 2 ustawy Prawo prasowe ma charakter bezwzględny w tym znaczeniu, że dotyczy wszystkich osób, przeciwko którym toczy się postępowanie przygotowawcze lub sądowe i nie różnicuje zakresu ochrony ze względu na status danej osoby – w tym ze względu na to, czy zalicza się ona do tak zwanych osób publicznych. Bezsporne stanowisko, że osoba podejmująca działalność publiczną musi liczyć się z większą dostępnością jej poczynań dla opinii publicznej oraz z możliwością szerszej kontroli i krytyki nie oznacza, że osoba taka – gdy toczyć się będzie przeciwko niej postępowanie przygotowawcze lub sądowe – jest pozbawiona ochrony, którą przyznaje wspomniany przepis. Przepis ten nie pozwala na różnicowanie zakresu ochrony i nie daje podstaw do wyłączenia osób publicznych z zakresu jego działania²⁶.

²⁶ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 12 stycznia 2012 roku, VI ACa 961/11, LEX nr 1214976; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 kwietnia 2011 roku, IV CSK 474/07, OSNC 2009/6/87.

Niewątpliwie zakaz publikowania w prasie danych osobowych i wizerunku oskarżonego w sprawie karnej ma na celu jego ochronę przed stygmatyzacją, w warunkach, gdy do chwili wydania prawomocnego skazującego wyroku chroni go zasada domniemania niewinności. Nie oznacza to oczywiście, że media nie mogą takimi sprawami zajmować się, ograniczenie dotyczy danych osobowych oskarżonego czy podejrzanego.

Wgląd do akt postępowania karnego w szczególności na etapie postępowania przygotowawczego i rozpowszechnianie pozyskanych tą drogą informacji regulują przepisy prawa. Na tym tle ostro rysuje się pozostające w opozycji do nich powszechne już teraz zjawisko „przecieków” do prasy informacji z postępowania przygotowawczego, które dotyczy działań osób pełniących funkcje publiczne. Media, co jest oczywiste, są nastawione na sensację i ukierunkowane na zysk. Dziennikarze jednak winni wykazywać się odpowiedzialnością i nie doprowadzać do sytuacji, w których praca organów prowadzących postępowanie przygotowawcze będzie niweczona. Konsekwencją takich działań może być uniknięcie przez sprawców przestępstw odpowiedzialności karnej.

Inną kwestią w działalności dziennikarskiej jest to, że przy tego rodzaju sprawach może dojść do naruszenia dóbr osobistych uczestników postępowania. Ochrona czci człowieka została zagwarantowana także w Ustawie z dnia 26 stycznia 1984 roku – Prawo prasowe. Zgodnie z art. 12 ust. 1 Prawa prasowego dziennikarz jest obowiązany do zachowania szczególnej staranności i rzetelności przy zbieraniu i wykorzystywaniu materiałów prasowych, a zwłaszcza do sprawdzenia prawdziwości uzyskanych wiadomości lub podania ich źródła. W związku z naruszeniem dóbr osobistych ustawodawca stworzył ochronę tak na gruncie prawa cywilnego, jak i karnego²⁷.

Udzielając zgody na wgląd do akt sprawy karnej, prezes sądu (przewodniczący wydziału) winien kierować się interesem społecznym i prawem obywateli do informacji o działalności organów władzy publicznej i osobach pełniących funkcje publiczne; nie należy do jego kompetencji i obowiązków badanie, w jaki sposób dziennikarz wykorzysta informacje uzyskane w ten sposób. W przypadku niezgodnego z prawem wykorzystania tych informacji czy działań naruszających obowiązujące normy prawne dziennikarz będzie ponosił odpowiedzialność na gruncie prawa cywilnego bądź karnego.

²⁷ Zob. szerzej: J. Szczechowicz, *Prawo prasowe a ochrona dóbr osobistych osób publicznych w świetle orzecznictwa sądów powszechnych*, „Studia Prawnoustrojowe” 2009, nr 9, s. 291–308; S. Pikulski, R. Dziembowski, *Przestępstwo zniesławienia w ujęciu polityki karnej w Polsce i orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu*, w: *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011, s. 511–521.

Bibliografia

- Banaszek B., Wygoda K., *Pojęcie funkcji publicznej jako przesłanka modyfikująca zakres ochrony danych osobowych*, w: *Ochrona danych osobowych wczoraj, dziś, jutro. Personal Data Protection Yesterday, Today, Tomorrow*, Warszawa 2006.
- Barta J., Dobosz I., *Prawo prasowe*, wyd. 2, Kraków 1989.
- Bednarczyk M., *Obowiązek bezwioskowego udostępniania informacji publicznej*, Warszawa 2008.
- Grzegorzczak T., *Kodeks postępowania karnego oraz ustawa o świadku koronnym*, wyd. 5, Warszawa 2008.
- Hoc S., *Karnoprawna ochrona informacji*, Opole 2009.
- Hoc S., *Ochrona informacji niejawnych i innych tajemnic ustawowo chronionych*, Opole 2006.
- Hofmański H., Sadzik E., Zgryzek K., *Kodeks postępowania karnego*, t. 1: *Komentarz do artykułów 1–296*, red. P. Hofmański, wyd. 4, Warszawa 2011.
- Jarzęcka-Siwik E., *Ograniczenie dostępu do informacji publicznej o przebiegu postępowania karnego*, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 3.
- Jarzęcka-Siwik E., *Prawne instrumenty zapobiegania korupcji*, „Kontrola Państwa” 2006, nr 2.
- Jasiński W., *Bezstronność sądu i jej gwarancje w polskim procesie karnym*, Warszawa 2009.
- Jaśkowska M., *Dostęp do informacji publicznych w świetle orzecznictwa Naczelnego Sądu Administracyjnego*, Toruń 2002.
- Krajniak O., *Sprawozdanie prasowe ze sprawy karnej*, Toruń 2004.
- Marek A., *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. 5, Warszawa 2010.
- Nowińska E., *Wolność wypowiedzi prasowej*, Warszawa 2007.
- Pikulski S., Dziembowski R., *Przestępstwo znieśławienia w ujęciu polityki karnej w Polsce i orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu*, w: *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011.
- Sokolewicz W., *Komentarz do art. 61 Konstytucji RP*, w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. 4, Warszawa 2006.
- Stanowska M., *Udostępnianie dziennikarzom akt sądowych lub prokuratorskich*, „Przegląd Sądowy” 2001, nr 10.
- Stefański R.A., *Przestępstwo rozpowszechniania wiadomości z postępowania karnego (art. 241 k.k.)*, „Prokuratura i Prawo” 2001, nr 5.
- Steinborn S., *Komentarz aktualizowany do art. 156 Kodeksu postępowania karnego*, LEX/el. 2012.
- Szczechowicz J., *Prawo prasowe a ochrona dóbr osobistych osób publicznych w świetle orzecznictwa sądów powszechnych*, „Studia Prawnoustrojowe” 2009, nr 9.
- Orzecznictwo
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 18 lipca 2011 roku, K 25/09, OTK-A 2011/6/57, Dz.U. 2011, nr 156, poz. 934, LEX nr 963708.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 listopada 2009 roku, IV KK 141/09, „Prokuratura i Prawo” 2010, nr 6, s. 2 – wkładka.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 kwietnia 2011 roku, IV CSK 474/07, OSNC 2009, nr 6, s. 87.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 12 stycznia 2012 roku, VI ACa 961/11, LEX nr 1214976.
- Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 07 marca 2003 roku, II SA 3572/02, LEX nr 144641.
- Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Krakowie z dnia 19 grudnia 2008 roku, II SAB/Kr 64/07, LEX nr 529890.

S u m m a r y

Making court files accessible in criminal cases

This article discusses the legal regulations associated with making court files accessible in criminal cases, particularly the media's access to court files. The starting point of the discussion was the assumption that the access to details of criminal cases and the course of conducted proceedings is guaranteed by the Constitution of the Republic of Poland in Art. 1 and 2, which defines the right to obtain information on the activities of organs of the public authority as well as persons discharging public functions. This right also ensures access to documents. The fundamental act which characterizes the course of access to public information is the Act of 6 September 2001 on Access to Public Information. The Criminal Proceedings Code also includes regulations characterizing the course and principles of making files in criminal cases accessible. The author discusses numerous issues resulting from the interpretation of these regulations as well as their mutual relations.